

Садолінська І.С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
студентка 4 курсу Інституту кримінальної юстиції*

ПРОБЛЕМА ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ ТА ВІКУ У СИСТЕМІ ПОКАРАНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Як вказано у Рішенні Конституційного Суду України №9-рп/2012 від 12 квітня 2012 року, «рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року (стаття 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 1), ратифікованих Україною, та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статті 1, 2, 7)». [Рішення Конституційного Суду України №9-рп/2012 від 12 квітня 2012 року у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12>] Аналізуючи положення Кримінального кодексу України (далі - КК України), які стосуються покарання, його видів та порядку призначення, серед категорій осіб, до яких не можуть застосовуватися певні види покарання, ми декілька разів бачимо вказівку на «жінок, які мають дітей», при цьому не знаходимо нічого подібного, що стосувалося б чоловіків, особливо одиноких батьків. Зазначимо, що поняття «одинокий батько» наявне у ч. 2 ст. 172 КК України, яка встановлює відповідальність за грубе порушення законодавства про працю «щодо неповнолітнього, вагітної жінки, одинокого батька, матері або особи,

яка їх замінює і виховує дитину віком до 14 років або дитину-інваліда». Однак таке поняття є новелою у КК України - ним було доповнено цю статтю у 2014 році (до цього дана стаття мала наступний вигляд: «Ті самі дії, вчинені щодо неповнолітнього, вагітної жінки чи матері, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда»). Як бачимо, у даній статті зроблено перший крок на шляху гарантування захисту у рівній мірі як материнства, так і батьківства, а отже - подолання дискримінації за ознакою статі.

Однак, повертаючись до Загальної частини КК України, помічаємо явний дисбаланс у співвідношенні гарантій материнства та батьківства, а точніше - відсутність будь-яких гарантій останнього, що є недопустимим у сучасному суспільстві. Розглянемо детальніше положення КК України, які, на нашу думку, не відповідають ст. 24 Конституції України, відповідно до якої «громадяни мають рівні конституційні права та свободи та є рівними перед законом...Рівність прав жінки та чоловіка забезпечується...».

Зазначимо також, що привілеї, встановлені для вагітних жінок, ми не вважаємо виявом дискримінації чоловіків, оскільки вони зумовлені фізіологічними особливостями організму жінки.

Перша стаття, у якій знаходимо ознаки дискримінації за статевою належністю, - ст. 57 КК України, яка визначає такий вид покарання, як виправні роботи. У частині 2 даної статті серед осіб, до яких це покарання не застосовується, зазначені жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною. Вважаємо дане положення не лише таким, що створює нерівність між обсягом прав жінок та чоловіків, а й таким, що не узгоджується із Законом України «Про відпустки» від 15.11.1996 № 504/96 -ВР, у статті 18 якого передбачено, що відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку може надаватися не лише матері, а також і батькові дитини. Таким чином, вважаємо, що у разі, якщо батько знаходиться у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку, до нього також не може застосовуватися покарання у виді виправних робіт. Отже, пропонуємо ч. 2 ст.

57 КК України викласти у такій редакції: «Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок, жінок/чоловіків, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною...».

Наступні два види покарання, до застосування яких встановлюються обмеження, що містять ознаки дискримінації за статевою належністю, - арешт та обмеження волі. Частиною 3 статті 60 КК України передбачено, що арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей у віці до семи років. Частина 3 статті 61 КК України, передбачаючи такий вид покарання, як обмеження волі, встановлює, що він не може застосовуватися у тому числі до жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років. Вважаємо обидва положення такими, що порушують рівність прав жінки і чоловіка, обмежують гарантоване право на батьківство.

Беручи до уваги положення ст. 5 Сімейного кодексу України, відповідно до якої «держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї. Держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально та морально заохочує і підтримує материнство і батьківство», ст. 51 Сімейного кодексу України, відповідно до якої чоловік має право на батьківство, пропонуємо викласти наступні статті у такій редакції: ч. 3 ст. 60 КК України: «Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок, одиноких батька/матері, які виховують дітей у віці до 7 років»; ч. 3 ст. 61 КК України: «Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок, одиноких батька/матері, які виховують дітей віком до 14 років...». Вважаємо, що дані зміни забезпечуватимуть рівні гарантії як батьківства, так і материнства, а отже усунуть дискримінацію за статевою ознакою.

Аналізуючи та порівнюючи положення статей 79 (звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років) та 83 (звільнення від відбування покарання вагітних жінок

і жінок, які мають дітей віком до трьох років) КК України, вважаємо, що остання стаття не містить ознак дискримінації та не потребує змін, оскільки йдеться про звільнення від відбування покарання жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, тобто тут мова йде у першу чергу про інтереси новонародженої дитини. Іншу ситуацію спостерігаємо у статті 79 КК України: там мова йде про звільнення вагітних жінок та жінок, які (вже) мають дітей віком до семи років. На нашу думку, дана стаття є такою, що створює дисбаланс між обсягом гарантій батьківства та материнства, а тому потребує внесення до неї змін.

Пропонуємо викласти її в такій редакції: «У разі призначення покарання у виді позбавлення волі вагітним жінкам або одиноким батькові/матері, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні злочини, суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом їх може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку».

Здавалося б, законодавець особливо подбав про неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, присвятивши особливостям їх покарання окремий розділ Загальної частини КК України. Однак при пильному вивченні статей даного розділу виявляємо неузгодженість, яку допустив законодавець.

Відповідно до ч. 1 ст. 98 КК України, до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судами можуть бути застосовані такі основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Проаналізувавши наступні статті вказаного вище розділу, встановлюємо, що штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення; громадські та виправні роботи можуть бути призначені

неповнолітньому у віці від 16 до 18 років; арешт застосовується лише до осіб, які досягли 16 років; позбавлення волі не застосовується до неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості. Тобто виходить, що неповнолітній особі у віці від 14 до 16 років у випадку неможливості застосування до неї покарання у виді штрафу, може бути призначено лише позбавлення волі.

Для наочності розглянемо дану проблему на прикладі. Припустимо, що М. у віці 15 років повторно вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 122 КК України. Санкція даної статті передбачає такі види покарань, як виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі. Відповідно до правил, встановлених у Загальній частині КК України, виправні роботи та обмеження волі 15-річному М. призначити не можна, отже, залишається лише позбавлення волі. Звернемо увагу на ще одне кримінальне правопорушення, відповідальність за яке настає з 14 років, - хуліганство. Санкцією ч. 1 ст. 296 КК України за дане правопорушення передбачаються такі види покарання, як штраф, арешт, обмеження волі. Припустимо, що той же 15-річний М. не може сплатити штраф, а арешт та обмеження волі до нього не можуть застосовуватися відповідно до закону. Але яке тоді покарання призначати?!

Отже, розглянувши вищенаведене, ми приходимо до висновків, що, по - перше, має місце дискримінація осіб у віці від 14 до 16 років як стосовно неповнолітніх правопорушників у віці від 16 до 18 років, так і повнолітніх осіб, до яких застосовуватиметься покарання. Це виявляється у тому, що там, де іншим особам можуть бути призначені громадські роботи, виправні роботи або арешт, неповнолітнім у віці від 14 до 16 років може бути призначено лише покарання у виді позбавлення волі. Вважаємо таку ситуацію грубим порушенням принципу справедливості.

По-друге, виникають ситуації, коли покарання просто не може бути призначене

особі з огляду на те, що жоден вид не може застосовуватися до неї. А це є найяскравішим прикладом порушення принципу невідворотності покарання.

Проаналізувавши недоліки, наявні у КК України у даній частині, можемо запропонувати два шляхи їх вирішення. По-перше, вважаємо можливим понизити віковий поріг для призначення покарання у виді громадських робіт до 14 років. По-друге, доцільним є, на нашу думку, застосування до неповнолітніх у віці від 16 років такого виду покарання, як обмеження волі. З аналізу статей 187 та 188 Кодексу законів про працю України приходимо до висновку, що немає ніяких перешкод для застосування до неповнолітніх у віці від 16 років такого виду покарання, як обмеження волі. Навпаки, залучення неповнолітнього до праці сприятиме його швидшому виправленню, дисциплінуватиме та сприятиме набуттю суспільно корисних навичок.

Науковий керівник: Мирошниченко Н.А. - к.ю.н., професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».